

CUMHURİYET MİTINGLERİ, KADINLAR ARASI İTTİFAK

VE SEÇİMLER ÜZERİNE SOHBET

Hülya Gülbahar, Nazan Üstündağ, Nükhet Sirman,

Şemsa Özar, Zeynep Kutluata, Derya Demirler

13 Haziran 2007, İstanbul

Dergimizin üçüncü sayısını hazırladığımız günlerde ülke içinde oldukça sarsıcı gelişmeler meydana geldi. Ocak ayında Hrant Dink'in katledilmesinin ardından Zirve Kitabevi çalışanlarının öldürülmesi ve ardından cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ulusalcı-İslamcı kutuplaşmasının gündemin merkezine oturması, 27 Nisan muhtırası, K. Irak'a operasyon gerçekleştirilme ihtimalinin gündeme gelmesi vb. bir dizi olay en genel anlamıyla 1999-2004 yılları arasında yaşanan "demokratikleşme sürecinin" askıya alındığına işaret ediyor. Bununla birlikte bu süreçte ön plana çıkan söylemlerin kadınlar adına, kadınlar tarafından ve kadınlar üzerinden kurulduğuna şahitlik ediyoruz. Tüm bu gelişmelerden hareketle dergimizin bu sayısında feminist siyaset üretme imkânlarını tartışmak üzere danışma kurulu üyelerimiz Nükhet Sirman, Şemsa Özar, Nazan Üstündağ, Hülya Gülbahar ve yayın kurulu üyemiz Zeynep Kutluata bir araya geldi. Toplantının moderatörlüğünü yayın kurulu üyemiz Derya Demirler yaptı.

Toplantıda yürütülen tartışmanın ilk eksenini "Ulusalcılık" ve "İslamcılık" arasındaki gerilim karşısında ulusalcı/laik kanat bakımından bir gövde gösterisi niteliğinde olan Cumhuriyet mitinglerine yoğun kadın katılımının neyi ima ettiği oluşturuyor. Söz konusu mitinglere örgütleyici ve katılımcı olarak rengini veren kadınların tüm kadınlar adına kurduğu "Cumhuriyete sahip çıkıyoruz!!!" söylemi çeşitli kesimlerden -özellikle başörtülü ve Kürt- kadınları içerici değil, dışlayıcı özelliği ile dikkat çekiyor. Tartışmanın ikinci eksenini ise "dışarıda bırakılan" başörtülü ve Kürt kadınlarla feministlerin ittifakı oluşturuyor. Son olarak seçim sürecinde seçmen ve aday olarak kadınların mevcudiyetini tartışıyoruz.

Derya: Bugün burada, yakın dönemde gerçekleşen siyasi gelişmelere karşı feminist siyaset üretme imkânlarını tartışmak üzere birlikteyiz. 1994-2004 arasında yaşanan "demokratikleşme"nin ardından, bugün bu sürecin ciddi anlamda sekteye uğraması durumu ile karşı karşıyayız. 2007'nin başından itibaren, yani Hrant Dink'in katlinden, Zirve Kitabevi çalışanlarının öldürülmesine kadar bir dizi olayın ardından, en son 27 Nisan muhtırasıyla keskinleşen bir sürecin ortasında seçimlere giriyoruz. Aslında 2004'ten itibaren, Mersin'deki bayrak krizi, sonrasında Şemdinli olayları vb. ile bu sürece girileceğine ilişkin sinyaller veriliyordu. Bugünkü toplantıda Cumhuriyet mitingleri ve kadınlar, farklı politik görüşlere sahip kadınlar arasındaki ittifaklar ve seçimler konusunda sohbet etmek istiyoruz.

Cumhuriyet Mitingleri ve Kadınlar...

Derya: Ulusalçılar/laikler ile ve İslamcılar arasındaki gerilimin söylemsel olarak kadınların özgürlüğü meselesini ön planda tuttuğunu görüyoruz. Bu söylemi şu şekilde özetlemek mümkün: “Şeriat geliyor, kadınların özgürlüğü tehdit altında; dolayısıyla Cumhuriyet’e kadınlar sahip çıksın/çıkıyor.” Nitekim Cumhuriyet mitinglerinde, kadınların yoğun bir katılım gösterdiğini gördük. Bu mitingleri örgütleyen ve mitinglere katılan kadınlar, aslında kadınların tümü adına konuşma iddiasında olsalar da bazı kadınları dışarıda bırakan bir söylem kuruyorlar. Hangi kadınların dışarıda bırakıldığını ve bunun ne anlama geldiğini tartışmak da önemli görünüyor. Dışarıda bırakılanların bir kısmı da başörtülü kadınlar. Bununla bağlantılı olarak, başörtüsünün tehdit unsurlarının bir sembolü haline geldiğini gördük. Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle doruk noktasına çıkan, Cumhuriyet mitingleriyle kitleselleşen bu gerilimi ve Cumhuriyet mitinglerine bu kadar çok sayıda kadının katılmasını nasıl yorumlayabiliriz?

Hülya: Ben konuya, ulusalçılar/laikler-İslamcılar, Kürtler-Türkler, Aleviler-Sünniler vb. kutuplaşmalar, kutuplaştırmalar dışından bir yerden bakmak istiyorum. Bunlar üzerinde çok konuşuldu ve görüldüğü kadarıyla çok da konuşulacak. Bir başka gerçek daha var Türkiye’de aslında: “Değişim isteyenler” ve “değişime direnenler” arasındaki gerilim. Türkiye’nin, son yıllarda AB’nin de etkisiyle girdiği demokratik açılımlar süreci, geniş kesimler üzerinde bir “değişim umudu” yarattı. 1980 askeri darbesinden sonra, muhaliflerin çabasıyla içten içe mayalanan bu istek, daha net bir biçimde ortaya döküldü. Türkiye’de, belki de ilk kez insanlar, “birey” olduklarını keşfediyorlar. Biraz ironik olacak ama, toplum, topluca ve hızla “bireyselleşiyor.” İnsanlar, daha iyi bir hayat için “ihtiyaçlarını ve taleplerini” daha yüksek sesle dile getiriyor. Kendisindeki, kendini ve hayatı değiştirebilme potansiyelini keşfediyor. Kadınlar için gayet net gözlemim bu. Bir değişim dalgası esiyor ve bir bölüm insan bu değişimden çok korkuyor. Değişimin, çıkarlarına zarar vereceğinden korkuyor. Örneğin kadınlar kendi bağımsız sesini yükselttikçe, kadınlar ve aile üzerindeki mutlak iktidarının sarsıldığını görüyor. Değişime direniyor. Bugün, laiklik, Kürt sorunu, militarizm, demokrasi vb. tüm tartışmaların ana ekseninde, tam da bu değişim dalgasını durdurma ve geriye çevirme ya da değişim sürecini derinleştirerek devam etme-ettirmeme tartışması var. Değişecek miyiz, dünyaya açılacak mıyız, bütün kurum ve kurallarıyla demokratik bir arayışı sürdüreceğiz miyiz, yoksa her şeyin eskisi gibi sürüp gitmesini mi isteyeceğiz? Asıl mücadele burada...

Nükhet: “Cumhuriyet kadını” meselesi, yani kadınların, militarizmle, militer, militarist bir yaklaşımla ittifakı 1925’ten beri sürüyor. Hiçbir şekilde yeni değil. Türkiye’de, özellikle 1927’de *Nutuk*’la ve *Nutuk*’tan sonraki hikâye yazma, halini anlatma biçimlerinin

yerleşmesiyle beraber kadınlara bir yer veriliyor. Zaten 1935'te de kadınlara seçme ve seçilme hakkı tam da bunun üstünden veriliyor. Önemli olan şey, bu tarihin nasıl yazıldığı. Kadınlara -kadınların siyasi katılımına, hatta toplumsal katılımına- da bu tarihin yazılma biçiminin yol açtığı, yer açtığı kadar bir yer verildi zaten Türkiye'de. Kadınlar, milletin annesi olacaklardı, kendi çocuklarını vatansever evlatlar olarak yetiştireceklerdi; bunları yaptıkları ölçüde okutulacaklardı. Okutuldukça daha iyi anne, daha iyi vatandaş olacaklardı. Kendilerine biçilen rol, modern patriyarka dediğimiz rol, tam da zaten Türkiye Cumhuriyeti'nin bu kurgusuna kalben iştirak etmek, yani bunu içselleştirmek. Dolayısıyla, mesela, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların konumu her zaman olduğundan da kötü olarak anlatıldı, "kadınlar şöyle ezildi, böyle ezildi" diye anlatıldı. Doğru dürüst tarihsel araştırmalarımız da yok; yani gerçekten Osmanlı kadınları nasıl yaşıyorlardı, ne yapıyorlardı? Bazı ipuçları var, o ipuçlarından yaşamın sandığımız kadar siyah-beyaz olmadığına ilişkin bilgiler ediniyoruz; ama elimizde fazla bir bilgi yok. Dolayısıyla, milattan öncesi ve milattan sonrası şeklinde yazılmış bir tarihi anlatı var. Kadınlar da bu tarihi anlatıyı sahiplendikleri ölçüde kendilerini modern bir kadın olarak gördüler. Aslında bu kadınlar bir anlamda annelerimiz, büyükannelerimiz ve bir noktaya kadar da biziz; yani en azından feminist olana kadar bizler, böyle bir çerçeveden geldiğimiz kadarıyla kadınlığımızı bildik. Dolayısıyla, Cumhuriyet mitinglerine kadınların yoğun katılımı yeni olan bir şey değil. Bu gerçekten de, yani tam da cumhuriyetçiliğe, cumhuriyetçiliğin toplumsal cinsiyet rejimine sahip çıkan bir bakış açısı. Şimdi "Cumhuriyet elden gidiyor" deniyor. Niye Cumhuriyet elden gidiyor? İki nedenden gidiyor. Bir bölücüler, bir de dinciler yüzünden Cumhuriyet elden gidiyor: Korunması gereken şey Cumhuriyet olduğu için yine o eski, yani Cumhuriyet'in kurulduğundan beri süregelen bu anlatı tekrardan hatırlatılıyor, tekrardan bu anlatının tehlikede olduğu vurgulanıyor ve onun üstünden bu her iki tehlikeye de karşı konuluyor.

Şemsa: 1999'dan sonraki demokratikleşme ortamında biz birçok şeyi konuşur olduk. Bilmediğimiz, bizim "bilenler" olarak bilmediğimiz, bazı kesimlerin hiç bilmediği şeyler konuşulmaya başlandı: "Pontus'ta aslında Rumlar yaşarmış... Başka yerlerde de Kürtler varmış, hâlâ Kürtçe konuşuyorlar ve şarkılar söylüyorlar. Çocuklar ilkokula geldiğinde hâlâ Türkçe bilmiyorlar." "Ermenileri katletmişiz..." Bu "sorunların" bence herkes, "vardı"ysa bile çözüldüğünü zannediyordu. Bütün bunlar çok fazla konuşulur oldu 1999 sonrasında. Biraz önce Nükhet'in bahsettiği 1925'lerden beri anlatılan Cumhuriyet hikâyesinin tehlikede olduğu paniği yaratıldı. Biz de "Demek, öyle değil, böyleymiş" diyerek tarihi resmi yargının doğru olmadığını öğreniyoruz. Özellikle Cumhuriyet kadını şablonuna girmiş olan kesim, bunu tamamen reddediyor, yani "Böyle bir şey yok ve olamaz" diyor. Onun için de bence türban ve tabii ki Kürt sorunu, Ermeni olayı bunun fazlasıyla yansımaları. Mitinglerdeki infial, bir anlamda, 1999-2004 döneminde, bir anlamda bazı şeylerin çok daha rahat

konusulduğu ortama tabi tutulmuş insanların paniği. Mesela ben kendi kuşağımdaki feminist olmayan kadınlarla, Cumhuriyet kadınlarıyla, arkadaşlarımla konuştuğum zaman çok büyük tepki görüyorum. Benim tahayyülümün ötesinde tepki veriliyor. “Ben senin gibi düşünmüyorum, ben daha farklı düşünüyorum” dediğiniz zaman, “Entel dantel, siz pek bir demokratsınız; sizi çarşafa soktukları zaman görürüz” biçiminde yanıtlar alıyorum.

Derya: 1999-2004 arasında daha önce konuşulmayan ya da o kadar yüzeyde konuşulmayan şeyler daha görünür hale gelmeye başladı. Bir anlamda Pandora'nın kutusu açıldı. Sizin de altını çizdiğiniz panik atmosferinde bugün kurulan anlatı bir öncekinden farklı olarak bu sefer gerçekten dışarıda bırakma üzerine kurulu: “Ya buradasın ya da oradasın.” Başlangıçta Cumhuriyet anlatısının kısmen de olsa kapsama yönünde bir motivasyonu vardı. Tabiri caizse, Pandora'nın kutusu açıldığı için, daha önce konuşulmayanlar konuşulmaya başladığı için artık o umut da sanki biraz kaybolmuş durumda. Bugün “kadınların özgürlüğü”ne ilişkin olarak kurulan söylem hangi kadınlar adına kuruluyor? Yaşam tarzını Cumhuriyet ülkesiyle birleşmesi ölçüsünde kuran, kurabilen ve o ülküyle birleştiği ölçüde de kendi aidiyet çerçevesini oluşturabilen kadınlar adına. Bu sefer kurulan söylem daha tepkisel; onun gibi düşünmeyi, onun gibi olmayı, ona benzeme ihtimali artık kalmayanı dışarıda bırakan bir söylem, yani o yüzden sanki daha keskin. O nedenle “hangi kadınlar” diye sormak anlamlı geliyor.

Hülya: Ama ben mesela senin kadar ya da birçok arkadaş kadar karamsar bakmıyorum. Pandora'nın kutusu açılıp tüm kötülükler ortaya saçıldıktan sonra bir tek şey kalmıştı kutuda: umut! Ben daha umutlu bakıyorum. Tabii ki yükselen bir şeyler var. Özellikle de medyanın bir bölümü aracılığıyla çok feci şekilde kışkırtılan bir milliyetçilik, militarizm, farklılıklara tahammülsüzlük, dinin hayatın her alanına artan müdahalesi, evet, bunlar hepimizin gerçeği. Karabasan gibi hepimizi rahatsız eden şeyler; ama bunun içerisinde ben hâlâ kaybetmememiz gereken bir umut olduğunu düşünüyorum. Umutsuzluk söyleminin de kendi ayağımıza takılan bir bağ, kendi kendimize bağladığımız en önemli zincirlerden biri olduğunu düşünüyorum. Mitingler üzerinden bakarsak, mitinglere örgütçü olarak, belli bir siyasi çevrenin kadınları katıldı. Mitinglerin organizasyonu, kadınların kendi kadınlık sorunları üzerinden politika üreterek gerçekleştirdikleri bir şey olmadı. Kendi siyasi angajmanlarına göre, siyasi pozisyonlarına göre, biyolojik bir kadın olarak durdukları yer oldu mitingler. Örgütleyiciler için söylüyorum bunu. Burada gördüğüm umudun bir örneği, Türkiye kadın hareketinde 80 sonrası örgütlenen ve beraber hareket etmeyi başaran ana gövdenin bu mitinglerin organizasyonuna hiçbir şekilde katılmamış olması. Bu refleksin, üzerinde uzun uzun düşünülmeden, tartışılmadan, kendiliğinden ve doğal bir biçimde gösterilmesi. Bizim üzerinde pek durmadığımız, ama önemli ve umut verici bir olgu. Mitinge

katılan kadınların da, hepsinin birden, tek tip bir “Cumhuriyet kadını” şablonu içine oturtulamayacağını düşünüyorum. En azından farklı tonlarda kadınlar da vardı oralarda.

Şemsa: Madalyonun öbür tarafında da laikçi kadınların, bütün 1980 sonrası feminizmden, özgürlükçü söylemden hiçbir şey almamış olmaları var. Çünkü, gerçekten 1930’ların söyleminde kalmışlar gibi. Bu da bana, demek ki biz hiçbir şey yapamamışız hissi veriyor. Gittiğimiz konferanslarda da biliyorsunuz, Atatürk diye başlıyorlar, “Eğitim çok önemli, Atatürk bu hakları bize vermişti” diye devam ediyorlar. Bunun ötesine genellikle geçmiyorlar.

Nazan: O noktada feminizmin de kendine biraz özeleştirel bakması lazım.

Hülya: Bir “kadınlar” söylemi vardı, hareketin ilk çıkışında konuşan her kadın “biz kadınlar” diye konuşuyordu. Bu belki de o dönem ihtiyaç duyduğumuz bir şeydi; azdık, yalnızdık ve kendimizi politik güç olarak o hayata kabul ettirebilme çabası içerisindeydik. Bir dönem kadın hareketi olarak yaptığımız bir şeydi. Her bildirimiz “biz kadınlar” diye başlar, “biz kadınlar” diye biterdi. Nasıl biz kendimize bütün kadınları temsil kabiliyeti atfettiyssek, şimdi bu söylemin etkisi içerisinde miting düzenleyicisi birtakım kadınların, bütün kadınlar adına konuşma iddiası vardı, hâlâ bu iddianın altını çiziyorlar. Bu, bizim 20 yıl önce belki de terk ettiğimiz bir şeyi şimdi devralıp kendi ellerinde tutma çabası belki de. Az önce işaret ettiğim şey; ama hayata hiç uymadı. Diğer kadınlar orada olmadılar. Ama şöyle bir şey var: Mitinglere katılan kadınlar belli bir siyasi görüşün temsilcileri değillerdi illa ki.

Nükhet: Ama oldular.

Hülya: Kürsü öyle; ama katılan kadınların tümü için aynı şeyi söylemek mümkün değil.

Nükhet: Bir milyon kadın bir siyasi örgütün, partinin görüşü doğrultusunda orada değil. Ama, onların kadınlığı öyle kurulduğu için onlar orada; arzuları o Cumhuriyet’le beraber karıldığı için, o hamur öyle karıldığı için, yoğrulduğu için oradalar.

Hülya: Ama aynı zamanda, daha bağımsız bir kadın duruşuyla kendini gösterme çabası da belki vardır. Benim şu ana kadar söylediğim, kürsüyü organize eden kadınlar için söylenmiş şeyler. Yani onlar “biz kadınlar” derken, kadın hareketini temsil etmediklerini bile bile böyle bir temsiliyet yanılması içindeydiler. Ama bir milyon kadının da temsilcisi oldular. Şimdi feminist hareket ya da kadın hareketi açısından baktığımızda, aslında onlar açısından da çarpıcı bir süreç oldu bu. Seçim sürecinde kadınların sistemin en tepesindekilerden aldığı “Hayır, siz buralara giremezsiniz” cevabı ile birlikte gelişen yeni bir süreç olduğunu da düşünüyorum. Umut dediğim şeyi de biraz orada görüyorum ben. İlk defa, bağımsız bir siyasal güç olabilecek miyiz, bütün bu memlekette konuşulan konulara dair bağımsız bir

üçüncü yol oluşturabilir miyiz soruları, bütün bu taleplerin de sadece kadına yönelik şiddet ya da namus cinayetleri konusu değil, ülkenin makro politikaları konusunda da bir bağımsız siyasal taraf olacak mıyız, olmayacak mıyız, bunu yapabilmek için ne yapmalıyız sorunsalı, güm diye kadın hareketinin de önüne oturdu. Zaten önündeydi; ama kadın hareketinin bunun geciktirilemez olduğunu, acil bir sorun olduğunu da, şimdi bu mitingler sonrası seçim sürecinde biraz daha net gördüğünü düşünüyorum. Kafalarda yeni yeni “Evet, biz makro politikalara dair ortak söz üretmeliyiz, yani bu, gruplarımızın sözü ya da kişisel sözümüz değil, ortak sözümüz olmalı arayışının çok daha yaygın bir şekilde dile gelmesini, bunun için gruplar kurulmaya çalışılmasını, programlar yapılmaya çalışılmasını, yani yeni bir sürecin umut verici başlangıcı olarak görüyorum.

Nazan: Ben hem bir evvelki soruyla hem de bununla ilgili bir şey söyleyeceğim. Benim, 1990-2004 arasındaki sürecin de böyle muhteşem bir demokratikleşme süreci olarak algılanmasıyla ilgili bir sorunum var; şöyle ki, 1999-2004 süreci içerisinde kadınlara açılan bir aktörlük biçimi vardı ve o aktörlük biçimi bence Kemalizmle inanılmaz bir biçimde örtüşen bir aktörlük biçimiydi. Toplumsal dönüşümün öncüleri olarak kadınlar, ya feminist kadınlar ya Kemalist kadınlar, ayrı şekillerde STK’cılık işine girdiler ve toplumu dönüştürücü bir kimlik üstlendiler. Uzun zamandan beri kapanmış olan kanalı yeniden açtılar, belki 1930’larla örtüşecek biçimde. Yani tam da aslında Kemalizmin ortaya çıkışıyla son derece örtüşen bir dönemdi: “Sen böyle değiştireceksin, şöyle eğiteceksin, şunu yapacaksın, bunu yapacaksın.” Ve Avrupa Birliği sürecine de bakarsak kadın hareketinin nerelere iştirak ettiğini görebiliriz: Hukuki dönüşümde mesela çok aktif oldu; şiddete karşı da çok aktivize oldu, okullaşma meselesinde, eğitim meselesinde, kalkınma meselesinde de son derece aktifti. Bütün bunların hepsi aslında Kemalizmin de kadınlara biçmiş olduğu rolle örtüşen bir şeydi.

Derya: Avrupa Birliği’nin de tüm dünyada zaten yaydığı söylem bu; neoliberal politikalar...

Nazan: Aynen, yani Batılılaşma meselesi. Aynı dönemde başka kim aktördü diye bakarsan, mesela Kürtler aktördü, mesela İslamcılar aktördü. Kürtlerin ve İslamcılarının siyasete iştirak yolları da açıldı; ama birçok insan da o yollarla hiçbir ittifaka girmedi. Bilhassa da kadınlar.. Şimdi, demin dediğim şeye, deminki konuya dönmek gerekirse; kadınlar kendilerine biçilmiş olan alanda toplumu dönüştürücü rolü üstlendiler ve Cumhuriyet Mitingi de bunun devamıydı. Yani aynen o dönemde ortaya çıkmış olan insanlar -Türkan Saylan’dan tut, işte bir dolu, Çağdaş Yaşam bunun öncüsüydü- bugün bu organizasyonların içerisinde. Ve 1999-2004 süreci de bu yeri çok kuvvetlendirmişti, desteklemişti bence. Kadınların dönüp bakmaları gereken ve kendilerini eleştirerek bakmaları gereken mesele bu. Kadın hareketinin bu konular içerisinde ciddi bir şekilde taraf olması lazım; ciddi bir şekilde hem taraf olması

lazım hem de Türkiye’de var olan kadın aktörleri dönüştürme sevdasından vazgeçmesi lazım diye düşünüyorum. Cenazelerin gelmesi... Cenazeler gerçekten dehşet verici bir şekilde gittikçe artıyor. Burada feminist kadınların, çok ciddi siyaset üretmeleri gerektiğini düşünüyorum; annelik üzerinden, şehit anneliği üzerinden, yani bu iş sadece Barış Anneleri’ne bırakılabilecek bir iş değil. Türk kadınlarının, Türk kadınları olarak şehitler üzerine laf etmeleri ve şehit annelerine seslenebilecek konumda olmaları gerekirdi, yani burada korkunç büyük bir boşluk var mesela, bunların hepsinin düşünülmesi gerekir.

Nükhet: 1999-2004 arasındaki demokratikleşme döneminde kadınların belli bir ideolojiye veya belli bir bakış açısına çağırılma hali de yeni değil. Bu durumu 1908’e kadar götürmek mümkün. Balkan Savaşları’nda da kadınlar evlerinden çıktı; Balkanlar’dan gelen göçmenleri yerleştirmek vs. çerçevesinde sokağa çıktılar: Donanma Cemiyeti gibi cemiyetlerin kurulması, Halide Edip, Nakiye Elgün’ün Türk Ocakları’na katılması, Sultanahmet Mitingi... Kadınların benzer bir şekilde çağrıldığı, benzer bir süreç var o dönemde de. O süreç bitti, sonra 1927-36 süreci geldi. Dünyada savaş rüzgârları esmeye başladı. Nezihe Muhiddin’in Türk Kadınlar Birliği’nin başından alınması, başına Latife Bekir’in getirilmesi, 1936’da barış temalı Uluslararası Kadın Birliği’nin kongresinin burada yapılması ve sonrasında Türk Kadınlar Birliği’nin kendini feshetmesi... Yani her zaman benzer bir süreç vardı, bu tarihi unutmamak lazım. Dolayısıyla Avrupa Birliği için kadınlar çağırıldıysa, bu da yine Türkiye’nin modern görüntüsünün etkisi altında gerçekleşti. Tansu Çiller bile öyle başbakan seçilmedi mi?

Dışarıda Bırakılanlar: Dindar Kadınlar... Kürt Kadınlar...

Nükhet: Nazan’ın dediği “Kadınların ortaklaşma adına konuşmadıkları, feministlerin konuşmadıkları bir sürü alan var” cümlesi çok doğru. Bu alanların bir tanesi de türban meselesi. Türban konusu temelinde şunu düşünüyorum: Türk kadını da demek istemiyorum -kendime Türk kadını da diyemem zaten- Türkiye Cumhuriyeti’nin içinde büyümüş kadınlar, feministler olarak biz ne yaptık? Cumhuriyet’in kadınlara açtığı yer, aynı zamanda o kadınlara belirli imtiyazlar da sağlıyordu. Bu imtiyazlardan vazgeçmemek adına, bir sürü kadın, gördüğünü görmemeye çalışıyor, üstünü kapatıyor, çelişkileriyle yaşıyor. Biz bunu yapmadık feministler olarak. Peki, ne yaptık? Bunları eleştirdik. Benim umudum ve gerçekleşmeyen umudum, İslami kadınların da aynı şeyi yapması. Bunu yapmıyorlar; yani İslami kadınlar kendi söylemlerini -onlara sağladığı imtiyazlardan vazgeçmek pahasına- sorgulamak yerine, Cumhuriyet söylemine karşı, bizim geliştirdiğimiz eleştiriyi bize referansla kullanıyorlar. Dolayısıyla ben bu konuda, türban meselesinde, İslami kadın hareketinin kadınlarıyla bir diyaloga girmek isterim. Onların geliştirebileceği sözlerin ne olduğuna bakıp, onlarla ittifaka girebilir miyim, giremez miyim, buna bakmak isterim. Ama bu mümkün değil, sadece Cumhuriyet’i eleştiren cümleler kuruyorlar. O Cumhuriyet eleştirisi

de zaten genellikle bizim yazdığımız şeyler üzerinden. Dolayısıyla şu noktada özellikle türban meselesinin, aslında kadın yaşamına ne gibi şeyler getireceğini, kadın yaşamını nasıl hayal ettiğini konuşmaları lazım, bunu konuşmamız lazım. Ak Parti'nin söylemine baktığımız zaman güçlendirilmiş aileden bahsettiğini görüyoruz. Bunun eleştirilmesi lazım, bunun eleştirisinin de çok dikkatli bir şekilde yapılması lazım; çünkü, aileyi eleştirmek de çok kolay bir şey değil. Aile bir yandan güçsüzlüğümüzün nedeni; ama aynı zamanda gücümüzün de nedeni, yani iki arada bir derede bir durumdan bahsediyoruz. Bunu doğru dürüst yapabilecek, bunu doğru dürüst konuşabilecek bir ortamın sağlanması lazım. Dolayısıyla türbana takılıp, o simgenin etrafında konuşmaktansa, o simgenin hayatta ne gibi maddi pratikler önerdiğine bakıp o pratiklerin üzerinden konuşmamız lazım.

Nazan: Ben sana burada katılmıyorum, şöyle katılmıyorum: Bence İslami kadınların İslamiyet'i eleştirmesi üzerinden gelinebilecek bir diyalog yeri olabilir; ama harekete geçmek için o diyalogu beklemenin veya böyle bir yer üzerinden düşünmenin çok anlamlı olmadığını düşünüyorum. Şu anda türban meselesi var; türban yüzünden kadınlar okula giremiyor, parlamentoya seçilemiyor. Bu kadın meselesidir, kadınları dışlayan bir meseledir. Bunda tarafız ve bu taraflılığımızı ortaya koyup bunun üzerinden herhangi bir şey de yapmıyoruz; yani o zaman bağımsız kadın hareketi de kadınların bedeni üzerinden siyaset yapılamaz, türbanlılar okula alınmalıdır, parlamentoya seçilmelidir diye bir miting düzenleyebilir mesela. Gene aynı şeyi söyleyeceğim: Niye o kadınların belirli bir dönüşüme girmesini bekleyelim?

Nükhet: O anlamda söylemedim. Bu türban meselesi konusunda yaşadığım şeyler bağlamında neler istemiş olduğumu söyledim; yoksa tabii ki feministler olarak bir siyaset üretmemiz lazım. Ama söylediğim gibi bu siyasetin içerisinden de türbanlı olma halinin dışında başka şeyler var, onu gündeme getirmek istedim.

Zeynep: Kritik olan bir konu var diye düşünüyorum: Kadın hareketi derken nereden, ne zamandan, kimlerden bahsediyoruz? Mesela Hülya Hanım, siz "Umut gördüğüm yer aslında feministlerin Cumhuriyet mitinglerinde yer almaması" dediniz. O feminist grupların/kadın gruplarının "demokratikleşme" dediğimiz süreçte ne yaptığına bakarsak çok da iç açıcı bir manzarayla karşılaşmayız. Kemalizmin devamı olarak Avrupa Birliği'nin açtığı alandan bahsediyoruz, ben bu tespiti katılıyorum. Ve bu alanı zorlayacak, bu alana meydan okuyacak duruş aslında kısmen Kemalizmin kırmızı çizgilerini zorlayacak politikalardan geçiyor. Bu politika da Kürtler ve İslamcılar konusunda kadınlar olarak ve feministler olarak aslında söz söylemektir. Ve bu noktada hep sorun yaşandı. Mesela İstanbul'daki çeşitli kadın platformlarında bu konular hep ciddi tartışma konusuydu. Ne zaman İslamcı bir kadını toplantıya çağırmak gündeme gelse olsa, çok ciddi tartışma oluyordu. Bugün mitinglere

katılmayan kadınların, o zaman yaptıkları tartışmadan bahsediyorum. Ve orada siz ciddi bir sınır görüyorsunuz: Çünkü türban takıyor, muhafazakâr bir duruşu var... vs. yani Uzlaşamayacağımız bir söylem var. Kürt kadınlarıyla ittifak belli grupların yaptığı, belli grupların yapmadığı, ama biraz önce bahsettiğimiz, AB sürecinde daha çok STK'cılık yapan kadın gruplarının büyük çoğunlukla kurmak istemediği bir ittifaktı. Yani, Kemalizmin kırmızı çizgilerini oluşturan Kürtler ve İslamcılar, feminist hareketin de kırmızı çizgilerini oluşturuyordu. Dolayısıyla, bugün Cumhuriyet mitinglerine feministlerin katılmamış olması tek başına çok bir şey ifade etmiyor.

Hülya: Gerçekten de, eksiklikler, yetersizlikler, deneyimsizlikten kaynaklanan hatalar ve beceriksizlikler oldu, olacak da... Yirmi yıl önce, kadınlar olarak yeniden yola çıktığımızda, şiddet “dayak”tan ibaretmiş gibi algılanıyordu. Yirmi yıl içinde şiddetin diğer biçimleri üzerinde de durmak gerektiğini sadece biz fark etmedik, topluma da kabul ettirdik. Şimdi herkes, ekonomik, duygusal, cinsel şiddetten bahseder oldu. Kadın hareketinin “demokratikleşme sürecine” etkisi, katkısından söz ederken; kadınların şiddet, aile, siyasal temsil vb. alanlarda kendileri için verdiği mücadelenin bizatihi kendisinin bir demokrasi mücadelesi olduğunu unutmamak, unutturmamak gerekiyor bence. Öte yandan, geçtiğimiz aylarda Barış Girişimi'nin açtığı “302 toptan kaldırılın” imza kampanyasına, 2-3 gün içinde 30'u aşkın kadın örgütünden destek imzası gelmişti. Kendisini demokrasi mücadelesinin sahibi gören birçok karma örgütün “Hayır; 302 kalkmasın, tadil edilsin” diyerek imza vermediği kampanyanın imzacılarının üçte birinden fazlası kadın örgütleriydi! Tabii ki yetmez... Ama ben her zamanki iyimserliğimle, yürüdüğümüz yol doğru mu diye bakıyorum: Doğru! Katettiğimiz mesafe yeterli mi: Hayır! Eh, o zaman çalışmaya devam.

Zeynep: Ben kadın hareketinin kazanımlarını ya da kazanacaklarını göz ardı eden bir yerden konuşmuyorum. Yalnızca, kadın hareketinin de Kemalizmin kırmızı çizgilerini zorlamadığı noktada sistem içi konumlanabildiğine ve konumlanabileceğine, bunun farkında olarak politika yapmamız gerektiğine dikkat çekmek istiyorum. Yani, Cumhuriyet mitinglerine feministlerin katılmamasına tek başına çok fazla anlam yüklemek yerine, sorunsallaştırmamız gereken yer kadınlararası ittifaklarda yaşanan sorunlar bence...

Nazan: Ben Zeynep'in dediğine son derece katılıyorum. Bunun İslamcı kadınlarla olan kısmını bilmiyorum; ama Kürt kadınlarıyla olan kısmının korkunç olduğunu düşünüyorum. “Onlar milliyetçiliklerini bıraksınlar, bakın biz milliyetçiliğimizle hesaplaştık, onlar da milliyetçiliklerini bıraksınlar, konuşalım” diyor. Ya da toplantılar yapıyor, “Toplantılarda ortaklaşalım, ortak deneyimler üretelim” diyor. Bunlara ne gerek var, kadın hareketi olarak Kürt meselesi konusunda söyleyeceğiniz söz çok açık değil midir? Yani o kadınların değişmesi, dönüşmesi talep ediliyor. Onların önüne bir *agenda* ve bir liste verilerek

buluşmaya çalışılıyor. Böyle bir şeye ne gerek var, ben bunu anlayamıyorum ve buradan doğru da kırmızı çizgilerin yeniden üretildiğini düşünüyorum.

Nükhet: Kürtler üzerinden değil, ama İslamcılar üzerinden benim söylediğim tam da buydu; dolayısıyla cevap vermek durumundayım. Eğer bir ittifak yapacaksam feminist olarak, kiminle, nereye kadar ittifak yapabileceğimi bilmem lazım. Ben İslami ideolojinin kadınlara biçtiği yeri kabul etmiyorum. Dolayısıyla o kadınların türbanla üniversiteye girme haklarını savunabilirim; ama onlarla ittifak yapacağım yerde o kadınların kendi ideolojileri hakkında ne düşündüklerini bilmek isterim.

Nazan: Tamam, ama oraya zaten gelinecektir. Ben, örneğin Kürt meselesi hakkında veya türban konusunda bir söz söylemekten bahsediyorum.

Zeynep: Kürt kadınlarıyla ya da İslamcı kadınlarla ortak bir etkinlik yapma fikri tartışıldığında, biraz önce de söylendiği gibi, milliyetçilikle ya da İslamcılıkla hesaplaşmaları bekleniyor; hatta, örneğin İslamcı kadınlar söz konusu olduğunda, “sol”un tarihsel olarak İslam’la yan yana gelemeyeceğinden bahsediliyor. Bizler, kendimize, feministliğin yanı sıra demokrat diyoruz ve türban taktığı için üniversitelere giremeyecek kadınlardan bahsediyoruz. Bu konuda tavır göstermek için ilk önce oturup bütün bu tarihsel sorunları bir grupla çözmemiz mi gerekecek?

Nükhet: Üniversiteye türbanla girip girmeme konusu bambaşka; yani orada feminizmin bir laf söylemesi de gerekmiyor; çünkü bu bir insan hakkı, yani bunu feminizme gitmeden de savunmak mümkün. Aynı zamanda feminizme giderek savunursan, dersin ki “Bu durum kadınları dışlıyor, ama erkekler giriyor,” feminist bir yerden eleştirebilirsin. Bunlar açık, burada bir problem yok.

Nazan: Feministler bu konuda örgütlenmiyor mesela. Feministler bu konuda söz söylemiyor; ama en nihayetinde, yani bunun için bir eylem yapmıyorlar.

Nükhet: Örgütlenmek ve söz söylemek ayrı şeyler. Feministlerin başkaları adına örgütlenmemesi daha doğru olur.

Hülya: Ankara’da Başkent Kadın Platformu’yla ortak etkinlikler yapıldı, çok sancılı olmakla birlikte. Değişik alanlarda deneniyor zaten beraber çalışma. Herhangi bir konu üzerine konuşurken bütün ideolojik arka planları ve siyasal programlarını tartışma masasına yatırmak pratik olarak bizi ilerletmeyecek bir yaklaşım tarzı diye düşünüyorum. Aslında türban meselesi de öyle, belki İslamcı feminizmin kendine dair dillendirmeye çalıştığı tezler de biraz öyle. Hepsiyle birden aynı anda barışmak mümkün değil; çok derin ve doyurulmamış

bir tartışma ortamı var. Biz Türkiye’de henüz bu sorunsal çeşit çeşit feministler olarak, kadın hareketi olarak, siyasi aktrisler ve aktörler olarak bir anlamda, henüz yeterince tartışmadık. Yeni başlayan bir tartışmanın bütün çözümsüzlüğünü ve geç kalmışlığını tek başına feministlerin üzerine yüklemek de bana biraz haksızlık gibi geliyor. Erkek siyasetçilerin de çok sık ve bizi de araçsallaştırarak yaptığı bir yüklem bu. Siz başı açık kadınlar bu kadınların yanında olmadınız, bu kadınları savunmadınız ya da onlarla yan yana görüldünüz, daha yumuşak davranıyorsunuz onlara karşı... Sorunu yaratıp çözümü kadın hareketinden ve kadınlardan beklemek de bir başka erkek politikası diye düşünüyorum. Tek tek bakarsak, mesela Gonca Kuriş’in öldürülmesi, İslamcı feministler için, Türkiye feministleri için, dünya feministleri için çok büyük, çok korkunç bir olaydı. Biz feministler olarak İstanbul’da afişler bastırdık, bulunması sürecinde neredeyse her faaliyetimiz “Gonca Kuriş bulunsun” adınaydı. Gonca Kuriş, bu tartışmalarda anılmıyor, yani türbanlı kadınlar tarafından da adı anılmıyor. Onu belki biraz anlamak mümkün, yaşam tehlikesinin olduğu son derece riskli bir alandan söz ediyoruz. Bu meseleden konuşurken çözümü kadınlardan beklemek gibi kolaycı bir yaklaşım var. En azından biz kadınlar düşmeyelim o yaklaşıma diyorum ben. İkincisi, toptan çözmek ve ideolojik bir cevap bulmak diye bir derdimiz var. Hayır, bu sorun toptan çözülemez, her sorunu biz topyekûn çözmek durumunda değiliz, bazı sorunlar toptan çözülemez, parça parça çözülebilir, parça parça tartışılabilir, parça parça anlaşılabilir. İslamcı feminizmin doğru ve bizlerin de katıldığı ya da destekleyebileceği kimi argümanları var. Türban meselesi üzerinden bakarsak, eğitim hakkı konusunda biz ne düşünüyoruz, tek tek kadınlar, feministler olarak? Siyasete katılımları konusunda ne düşünüyoruz, kamusal alan konusunda ne düşünüyoruz? Bütün bunların tartışılması lazım. Ben mesela kendi adıma söyleyeyim, bu konu üzerinde çok fazla okuma, dünya pratiklerini öğrenme ve oradan ülkeye bakarak, buradan kendi yolumu bulma konusunda kendimi çok donanımlı hissetmiyorum. İki fikir arasında gidip geliyorum. Bunlardan biri: Tamamen ve her yerde serbest bırakılsın, hiçbir yasaklama olmasın. O zaman türbanı bir simge olarak kullanıp, o kadınları araçlaştıran politikacıların elinden bu silahı alacağız belki. Bir tarafım da siyaset ve eğitimde ve özel alanda, özel hayatta, işyerlerinde çalışma özgürlüğü olsun diyor. Ama, kamusal ve (yalnızca dinsel anlamda değil, her anlamda) tarafsız olmasını istediğim alanlarda da mı özgürlük olsun sorusunda takılıyorum. Her türlü siyasal simgenin kamusal alana girebilmesi açılımı gerçekten de bizlerin hak ve özgürlüklerini tehdit edecek bir noktaya getirilir mi diye bir kaygım var. Yani kamu hizmetinin tarafsız olması gerektiğine çok inanıyorum. Ben de feminist olduğum için ayrımcılığa uğramayayım bir kamu hizmeti alırken, bunu istiyorum; ya da ateist bir insanın ayrımcılığa uğramamasını istiyorum. Hayat çok basit gerçekler üzerinden yürüyor; trafik kazası geçirdim, apar topar bir hastaneye atıldım, erkek doktor kadına el sürmeyecek, ölebilirim, ki bunun Türkiye’de yaşanmamış çok uç bir örnek olduğunu düşünmüyorum. Örneğin eğitim gibi bir kamusal hizmetten bahsediyorum.

Çocuğumu bir kamu okuluna ya da bir özel okula gönderebilirim. Özel okul hocaları türbanlı olabilir. Türbanlı olarak bir özel hastaneye gidebilirim, sadece kadınlara muayene olabileceğim, erkeğin bana el sürmesini istemeyebilirim. Ama bunun tarafsız olması gereken bir kamu kurumunda olmaması gerektiğini düşünüyorum. Ben çocuğumu kamu okuluna gönderiyorsam, orada laik bir eğitim almasını istediğim için gönderiyorsam, onu alması gerekiyor diye düşünüyorum. O yüzden de bu kamu hizmetinin verildiği alanlarda bu tür, türban dahil her türlü simgenin de serbest bırakılması noktasında bir duruyorum. Bir yandan “her türlü özgürlük” derken, bir yandan “Acaba burasını biraz daha tartışmalı mıyız?” diye de düşünüyorum. Mesela benim tartışmaya ihtiyacım var. O yüzden bu konuda kesin fikir oluşturamıyorum.

Şemsa: Ama orada şöyle bir şey var: Kamu hizmeti ile ilgili gündemlerde, türbana takılmak yerine, hizmetin verilmiş kurallarına bakmak daha iyi. Yani her doktor; kadın, erkek her hastaya bakar. Senin istediğin şey bu aslında, orada simgenin olup olmaması değil. Sen bu kuralın doğru dürüst işlediğini kontrol ettiğin an, oradaki her tür etnik, cinsel..., ayrımcılığı ortadan kaldırma olasılığın yüksek. Ama sistem şu anda bunu kontrol etmiyor. Gidiyor, türbanı, simgeyi kontrol ediyor. Cumhuriyet Mitingi’ne giden anneler ve babalar... Bunların hepsinin çocukları ilkokullarda, ortaokullarda, liselerde okurken, çocuklarının okullarında ne yapıldığına sahip çıksalardı, biz şimdi belki bu durumları yaşamayacaktık: Benim çocuğum nasıl bir eğitim alıyor? “Çocuğum neden kamu hizmetinde olmaması gerektiği halde din eğitimi alıyor?” Aynı şekilde hastaneler için: Kadınlar hastaneye gittiklerinde nasıl ayrımcılığa mı uğruyorlar? Doktor göğüs mamografini çekerken ne yapıyor? Bunlarla uğraşacağımıza doktorun türbanı var mı, yok mu konusuna kilitleniliyor. Siyaset türbana hapsediliyor; biz de onu kabul etmiş durumdayız. “Üniversitelere türbanlı girilsin” dendiğinde ikinci soru gelecek: “O zaman devlet dairelerine de mi girilsin? Meclis’e de mi girilsin?” Bunlara cevabımız olmalı.

Derya: Başörtüsü meselesi laikliğin tehlike altında olduğu söylemi üzerinden bir tehdit olarak tanımlanıyor; ama öte yandan, Türkiye’nin ne kadar laik bir ülke olduğu da tartışmalı. Başörtüsü de aslında tüm bu söylem kargaşasının içinde, olmayanın muhafazasının ne kadar kritik olduğuna işaret eden bir sembol olarak ön plana çıkıyor. Şimdi feministlerle başörtülü kadınların uzlaşma imkânlarını tartışırken şunu hatırlamak gerektiğini düşünüyorum: Ne İslamcı kadınlar/feministler ne de feministler bütünlüklü ve yekpare bir söylemle ortaya çıkmıyor. Şimdi toplantı çerçevesinde “Hangi kadınlar dışarıda bırakılıyor” diye başörtülülere uzun uzun tartıştık; ama bir yandan da dışarıda bırakılan bir kesim daha var ve aslında az önce ortaya koyduğumuz gibi feministlerin ittifak kurmakta güçlük çektiği bir grup: Kürt kadınları. 1999-2004 arasında Kürt kadınları, Kürt denmese de, “Kürtlüklerine” gönderme yapılarak, namus cinayetleri, kadın intiharları, okullaşma meselesi üzerinden gündeme

getirildi. Oraya dair önerilerin çoğu da, az önce Nazan'ın altını çizdiği gibi, kalkınmacı, modernist, asimilasyona dönüktü. Dolayısıyla bir yandan da aslında çatışma sürecinde yaşanan acıları, kayıpları, hak ihlallerini, bunların tazmini meselesini, bu sürecin toplumsal cinsiyet ilişkilerini dönüştürücü etkisini yok sayıyordu ve “apolitik” bir mesele olarak servis ediyordu. Şimdi feministler yekpare bir bütün oluşturmuyor dedik. Bir kısım kadınlar, yani kadınlar adına konuşan kadınlar bunu üretirken, kendini daha muhalif olarak tanımlayan feministlerin Kürt kadınlarıyla kurduğu ittifaklarda da ciddi çatırdamalar meydana geldi.

Nükhet: Benim açımdan Kürt kadınlarıyla İslamcı kadınlar aynı kefedede değil bir defa, yani çok çok farklı problemler. Feministlerin Kürt kadınlarla yaptıkları ittifaklar konusunda benim kafamda çok büyük soru işaretleri var, yani daha çok 1989'dan itibaren feministler Kürt meselesine bakmaya başladılar ve niye, nasıl, niçin baktıkları benim kafamda her zaman bir soru işareti oldu. Sanki böyle daha radikal gözükme veya kendi elinde malzeme kalmadığı için... Şu anda ise çok bambaşka bir tablo var. Bir sürü insan sürekli olarak Kürt kadınlarıyla belirli projelerde, projecilik bağlamında ilişki kuruyorlar. O ilişkilerin nasıl olduğunu ben bilmiyorum, yani, ama hep böyle bir memnuniyetsizlik var karşılıklı olarak. Kürt kadınlar açısından, sanki eşitsiz ilişki sürüyormuş gibi; ama eşitsizliğin neresinde kim, nasıl duruyor belli değil gibi gözüküyor. Kürt kadınlarıyla ilgili konular, örneğin namus cinayetleri malzeme oldu, oluyor; efsaneler halinde gündeme geliyor. Kimse neden bahsedildiğini bilmeden sürekli olarak bir araştırma halinde. Bunun üstünden ittifak mı yapılıyor, yoksa başka bir şey mi yapılıyor belli değil; yani bence bayağı karmaşık, problemlili bir süreç var şu anda.

Zeynep: Her iki tarafın da kendi içinde bir örgütlülük sorunu var ciddi bir şekilde; hem perspektif, hem örgütlülük sorunu... Kürt kadınları açısından bakıldığında şu anda orada kim nerede, ne yapıyor dendiğinde çok net bir cevap bence yok. 1999-2004 arasında (ve öncesinde) bir araya gelen gruplar, ortamlar vardı. O dönemde müthiş işler yapıldı anlamında söylemiyorum kesinlikle. O dönemi idealize etmemek lazım; o dönem zaten ideal bir dönem olsaydı bugüne daha farklı giriyor olurduk, 27 Nisan'a kadınlardan güçlü bir tepki gelirdi. Ama o dönemde en azından ortak bir zeminde buluşabilme çabası ve Türkiye'nin demokratikleşebilme şansı vardı. En azından “Kürtçe konuşulacak mı, konuşulmayacak mı” konusunu tartışabileceğin yasal bir zemin vardı. Bu çok önemli. Genel olarak muhalefet ve de feministler bu dönemi örgütlenme, yapı oluşturma, alan çalışması yapmak için mi kullandı? Yoksa sizin bahsettiğiniz gibi yüzeysel söylemlerle, ittifaklarla mı geçiştirdi? Bence ikincisi. Demokratikleşme denince akla Avrupa Birliği geliyor. Çünkü muhalefetin kendi duruşu, kendi sözü, kendi çalışmaları yok. Kadın hareketi (Kürtler ve İslamcılar da dahil...) de, demokratikleşme olanağının olduğu bu döneme, bu fırsatı değerlendiremeyerek, olumsuz anlamda katkısını sundu.

Nazan: Feministler ile Kürt kadınları arasındaki ittifak konusunda benim söyleyeceğim aslında bir şey var. Birincisi, “Şiddetin, nerden ve nasıl gelirse, her türlüsüne karşıyım” duruşu; ikincisi de “Herkes kendi milliyetçiliğine mesafe alsın” söylemi. Bunların Türk kadınları tarafından çok sorunsuzca ve içi doldurulmadan fazlasıyla rağbet gördüğünü. ve bunun da ittifak olanaklarını minimize ettiğini düşünüyorum: Önce Kürt kadınlarının aşması gereken bir *agenda* var. Biz onu bir ölçüyoruz bakalım, şimdi bu ölçülere uyarlırsa o zaman tamam, uymuyorsa tamam değil. Bunun çok tehlikeli olduğunu, yani ittifakı tamamen imkânsızlaştırdığını düşünüyorum.

Zeynep: Kesinlikle. Feminist politikanın ve analizin militarizmi ele alış biçiminin altını boşaltıyor. Militarizm analizi feminizmin en güçlü olduğu alanlardan biri; ama bu kadar genel cümleler kullandığımız zaman, bağlamdan bu kadar kopuk ele aldığımız zaman ortaya bulanık ve sistem içi duruşlar çıkıyor.

Seçimler ve Kadınlar...

Derya: Son olarak seçimlerden bahsedebiliriz. Kadınların parlamentoya girmesi de bu süreçte gündeme gelen konulardan biriydi. Kadınların seçimlerdeki mevcudiyetini ve KADER’in yürüttüğü kampanyayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Nükhet: Bir feminist olarak KADER’in politikasını nasıl görüyorum? KADER’in politikası bir araçtır. Gerçekleştiği andan itibaren, yani parlamentoda yüzde 33 kadın, hatta yüzde 51 olsun, ben yine ona da muhalif olacağım. Feminist olarak böyle bir süreç düşünüyorum ben. Ama meclise kadınların girdiği durum şimdikinden daha iyi bir durum olacak diye düşünüyorum. Sadece kadınlar için değil, toplumun demokratikleşmesi açısından. Neden? Çünkü ben kadınların parlamentoya toplum demokratikleşmeden geleceğini hiç sanmıyorum. Öte yandan toplumun demokratikleşmesini, en azından siyasal iktidar çerçevesinde, kadınlar kadar isteyen başka hiçbir grup olmadığını da düşünüyorum. Bağımsız ortak adaylar açıklandığında gördük, hani, nerede kadınlar? Baktık ortak adaylar solcular... Destekleyeceğiz, ama onlar da kadınlara aynı şeyi yaptı. Dolayısıyla, yani gerçekten daha şeffaf süreçlerle siyasetin işlenmesini bir tek kadınlar talep ediyor şu noktada. En azından kadınların Siyasi Parti Kanunu’nu, Seçim Kanunu’nu değiştirme hayali var. Umudu var mı, bilmem. Potansiyeli var mı, bilmem; ama hayali var. Eğer biz KADER olarak bu işe girişmişsek -şimdi feminist olarak konuşmuyorum- yani KADER bu işe girişmişse, sonuçta bu siyasetlerin, partilerin ve Seçim Yasası’nın çok daha şeffaf olması, çok daha hesap verebilir bir biçimde işlenmesini arzu ettiğimiz için giriştik.

Hülya: Bizim şimdi kotanın ötesinde yeni bir laf, yeni bir fikir üretmemiz lazım. İmren Aykut, zamanında, kotadan hiçbir şekilde bahsetmezdi. Kadınların tabandan itibaren

çalışarak yükselmeleri lazım, çalışmıyorlar, derdi. Geçen hafta yaptığı bir röportajda o da kotadan bahsetti, bahsetmek zorunda kaldı. Yani bizim artık yeni bir şey söylememiz lazım. Önümüzdeki seçimlerle ilgili olarak, kadınların, kadın seçmenlerin de göz ardı edildiğini görüyoruz. Türkiye’de her 5 yetişkin kadından biri okuma-yazma bilmiyor. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde her 2 kadından biri okuma-yazma bilmiyor. Bağımsız adayların oy pusulasında sadece isimle, simge olmadan temsil edilmesi konusunda ittifak sağlanmasıyla, kadının seçmen olarak iradesinin yansımaları konusunda bile ciddi bir engel çıkartıldı. Kadınlara dair bu toplumsal gerçek görülmedi; körlük üzerinden ya da göze alarak bir başka siyasi mücadelenin içerisine girildi.

Zeynep: Verdiğiniz oy pusulası örneği bence çok kritik bir örnek. Parlamenter sistemin erkek egemen yapısı genellikle meclisteki kadın milletvekili sayısının azlığıyla teşhir edilir. Ama hiç o noktaya gelmeden, daha oy hakkını kullanabilme düzeyinde kadınların nasıl dışlandığını açığa çıkarıyor. Tabii bununla birlikte sizin de vurguladığınız gibi kadınlar arası farklılıklar meselesi var. Oy kullanamayacak olan kadınlar, Kürt kadınları. Feminizmin sistem karşıtı duruşu, bu ve benzeri konulara yönelik olarak geliştirdiği politikalarla açığa çıkar diye düşünüyorum.

Derya: Tüm konuşulanlardan hareketle önümüzdeki sürece etkin bir biçimde müdahil olabilmek için kadınlar arası ittifak imkânlarını zorlamanın gerekliliği açık görünüyor. AB rüzgârlarının estiği süreçte bu fırsat kaçırıldı. Demokrasi, çoğulculuk, eşitlik, antimilitarizm, kadınlar arası dayanışma ve feminist siyaset adına bugüne kadar ürettiğimiz sloganları yeniden düşünmek, tartışarak derinleştirmek ve buradan hareketle sağlam ittifaklar kurmanın yollarını aramak durumundayız. Katıldığımız için çok teşekkür ederiz.